לתרומות, והצטרפות מנויים לקבלת הסיכומים בכל השפות מידי יום במייל במחיר סימלי ליום: עברית 1 ₪, תרגום 1$: נדרים פלוס | קהילות | חשבון הבנק: בנק הדואר מ"ח 8373952

מפעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, ריי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

מפעל הדף העולמי בעיון

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו חפץ | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לידיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והחוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנזקקים ואברכים עמלי תורה

בס"ד שבוע פרשת ויצא

יום ראשון ז' חשוון-שבת י"ג חשוון תשפ"ז

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת בכורות ל'-ל"ו

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית ז"ל
ומרת הדרה בת שמחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דף נ"ח ע"א

כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים וכו' ניחא ליה לאינש דלתעביד מצוה בממוניה.

דאילו לא קבעו זמן, היה כל אחד מוכר בהמותיו מיד לכשיולד, וכשבא לרגל לא היתה בהמה מצויה לעולי רגלים, ולא רצו חכמים לאסור מכירת בהמה מזה הטעם, אבל קבעו בפרוס הפסח בפרוס העצרת ובפרוס החג יום שבו יתעשרו כל הבהמות, ואכתי מאי הועילו בזה, דהרי לא אסרו לעשר קודם, ועוד דהרי רק אמרו שלא יעשר ולא אמרו שלא ימכור, דמותר למכור קודם מעשר, שאין העדר טבל, ואז לקוח פטור ממעשר, אלא אמרינן דבסתמא כל אדם ממתין עד יום המוגבל, ולא ימכור קודם, וזה מה שאמרו שניחא ליה לאיניש וכו', שידעו חכמים דישראל ניחא להו דליתעביד מצוה בממוניה היכא דלית ליה פסידא, ולא יפקיע בהמותיו ממעשר, וימתין עד יום המוגבל, דהא דלית ליה פסידא במעשר בהמה, משום דמעשה בהמה אין ממונו לכהן כלום, ואין למזבח אלא דמו ואימוריו, שהם בין כך אסורים להדיוט מחמת איסור חלב, והבהמה גופה יכול להקריבה ברגל, ולצרפה לקרבן שמחה שלו ובני ביתו, נמצא שאין לו הפסד כלום, ובודאי ניחא ליה בהא. כך ביאר החתם סופר בתשובותיו.

ואי אפשר לעשר ביום טוב משום סקרתא.

חזינן דדין שיעבור תחת השבט הוא הלכה יסודית בהלכות מעשר בהמה, ואף שיכול למנות להקדיש את העשירי אף בלא שבט כמבואר לקמן, מכל מקום לא אמרינן שיעשה כן ביום טוב אף שהוא היום הנכון לעשות כן, כי מפקיע הדין של יעבור תחת השבט, ואינו רק היכי תמצי.

בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומין עליה נקלפת השום חוץ מן הקרח הזה.

ופירש רש"י דהיינו רבי עקיבא. וכמובן הדברים מתמיהים, איך קראו בשם גנאי כזה שהוא מן המומים הפוסלים בכהנים, ומצינו שכשגינו לאותו מין במסכת שבת [קנ"ב ע"א] קראוהו קרחינא, ואפילו לא היה כל כך גנאי, הלשון אינה נשמעת יפה, הקרח הזה, כך לא מדברים אף על ריקים. ועוד יש להבין מה הוא לשון זה כקליפת השום, מה מיוחד בקליפה זו דוקא, וכי מוץ ותבן טובים ממנה, ומה נשתנתה קליפה זו מכל הקליפות. כתבנו את כל התמיהות למען דעת כי לא דבר רק הוא מכם, ובאמת האריכו בזה המקובלים בסודות גדולים, מה הוא ענינה של קליפת שום זו שייחסה בן עזאי לחכמי ישראל, ומה הוא עניינו של הקרח, ודי אם נרמוז כי קרח נקרא כך על שם שהיה מוקרח, ודבר זה בא למעלתו הגדולה שהיה צריך להיות לוי גדול כעין שיש כהן גדול, ומזה תבין גודל הענין אף שאין כאן המקום להאריך בדברים שאינם שוים לכל נפש.

חמשה לפני ראש השנה וחמשה לאחר ראש השנה אין מצטרפין, חמשה לפני הגורן וחמשה לאחר הגורן הרי אלו מצטרפין.

וברמב"ם [הלכות בכורות פ"ז ה"ו], כל הנולדים באחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול מצטרפין ומעשרין מאלו על אלו, נולדו חמשה טלאים בעשרים ותשעה באלול וחמשה באחד בתשרי אין מצטרפין, ילדו תולדות בתוך שנתן הרי היא ובתה נכנסים לדיר להתעשר.

[הלכה ז'] אין הטלאים הנולדים כמו הטבל שאסור לאכול ממנו עד שיעשר כמו שביארנו במקומו אלא מותר למכור ולשחוט כל מה שירצה עד שיעשר ויהיה המעשר קדש ויאכל כהלכתו כמו שביארנו.

כולל ומכון ראש פינה:
דברי חיים 2 ירושלים | משרד: הפסגה 18 בית וגן ירושלים | מייל להשארת הודעות: mhconrospina@gmail.com | טל: 02-6423226 | פקס: 02-6428856 | נייד: 0527-670522

[הלכה ח'] קבעו חכמים שלשה זמנים בשנה למעשר בהמה ומשיגיע זמן מהן אסור לו למכור או לשחוט עד שיעשר ואם שחט הרי זה מותר, ואלו הן השלשה זמנים, ביום חמשה עשר קודם הפסח וביום חמשה עשר קודם עצרת וביום חמשה עשר קודם החג, וכל זמן מאלו נקרא גורן מעשר בהמה, נמצאת אומר שהגרנות של מעשר בהמה ביום אחרון מחדש אדר וביום שלשים וחמשה מספירת העומר וביום אחרון מחדש אלול, ולמה קבעו הגרנות בימים אלו כדי שתהיינה הבהמות מצויות לעולי רגלים, שאף על פי שמותר למכור קודם שיעשר כמו שביארנו היו נמנעים למכור עד שיעשרו ויעשו המצוה.

[הלכה ט'] הכנים כל הצאן או הבקר לדיר והתחיל למנות ולקדש עשירי עד שנשארו בתוך הדיר פחות מעשרה הרי זה מניחן לגורן אחר והן מצטרפין לאלו שיולדו ויתעשרו הכל בגורן אחד, ואף על פי שהוא יודע שאלו ישארו במניין חייב להכנים הכל לדיר והנשאר ישאר.

דף נ"ח ע"ב

כל אשר יעבור תחת, פרט לטריפה שאינה עוברת.

כתב הרש"ש בהגהותיו לבאר לפי מה שכתב בדרכי משה [יו"ד סימן ל"ה] בשם התשב"ץ בשם הספר חסידים סימן לדעת אם הבהמה טריפה או כשרה, שיש להעביר היד על גבי הבהמה, אם תשפיל לארץ תחת ידו ודאי כשרה, ע"ש, ולפי"ז כוונת הברייתא, כל אשר יעבור תחת השבט, פרט לטריפה שאינה עוברת תחת וכו' וממילא שפיר גרסינן בברייתא, שיעבור תחת, פרט לטרפה, שאינה עוברת. ולפי זה שפיר מיושבת התמיה אמאי נחתכה רגלה של הבהמה מן הארכובה ולמטה מתעשרת אף שאינה יכולה ללכת ולעבור, והיינו טעמא, דכיון שהיא כשרה, שפיר קרינן בה יעבור תחת, דע"י העברת ידי האדם עליה, תשפיל את עצמה, והיא תחתיו. ע"כ.

דף נ"ט ע"א

אמר רבא עשירי מאליו הוא קדוש. [ס' ע"א] **יצאו שנים כאחת מונה אותם שנים שנים; מנאן אחד תשיעי ועשירי מקולקלין. קרא לתשיעי עשירי, ולעשירי תשיעי, ולאחד עשר עשירי שלשתן מקודשין, התשיעי נאכל במומו, והעשירי מעשר, ואחד עשר קרב שלמים.**

רמב"ם [פ"ח ה"א] המכנים צאן לדיר והתחילו לצאת אחת אחת והוא מונה כמו שביארנו וטעה במניין וקרא לשמיני או לשלמטה ממנו עשירי, או שקרא לשנים עשר או שלמעלה ממנו עשירי לא נתקדשו, אבל אם קרא לתשיעי או לאחד עשר עשירי נתקדשו, ודבר זה הלכה מפי הקבלה נשמע שהטעות מתקדשות למעשר שלמעלה ממנו ושלמטה ממנו אבל לא שלפניהם ושלאחריהם, אפילו קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי בין בטעות בין בכוונה שלשתן מוקדשים.

[הלכה ב'] והיאך דינם, התשיעי אינו קרב אלא נאכל במומו, והעשירי מעשר, והאחד עשר יקרב שלמים וטעון נסכים כשלמים ואינו עושה תמורה מפני שהוא עצמו כתמורה, במה דברים אמורים כשהיה המונה הוא בעל הבהמות אבל העושה שליח לעשר לו וטעה בין בתשיעי בין באחד עשר אין מקדש אלא העשירי הודאי בלבד, שלא עשאהו שליח לטעות ולהפסיד אלא לקדש כראוי.

[הלכה ג'] זה שאמרנו שאם קרא לאחד עשר עשירי נתקדש כשקרא לעשירי תשיעי אבל אם קרא לעשירי עשירי וקרא אחריו לאחד עשר עשירי לא נתקדש אחד עשר שהרי העשירי הודאי לא עקר שם עשירי מעליו, ואפילו יצא העשירי ולא קראהו לא עשירי ולא אחד עשר אלא שתק ואחר כך יצא אחד עשר וקראהו עשירי לא נתקדש שהעשירי מעצמו נתקדש, ואף על פי שלא קראהו עשירי הואיל ולא עקר שם עשירי מעליו אין אחד עשר מקודש.

[הלכה ד'] יצאו תשיעי ועשירי כאחד בין שקרא שניהם עשירי, בין שקראם תשיעי, שניהם מוקדשין ויאכלו במומן ואינן קרבין, וכן אם יצא עשירי ואחד עשר כאחד, אם קראן עשירי הרי עשירי ואחד עשר מעורבים זה בזה והם כמו מעשר שנתערב בשלמים שיאכלו במומן כמו שביארנו בהלכות פסולי המוקדשין, ואם קראן אחד עשר הרי העשירי והחולין מעורבין זה בזה ויאכלו במומן.

דף נ"ט ע"ב

אף התשיעי אינו קדוש אלא א"כ נעקר שם עשירי ממנו.

ויש להקשות, דהרי עשירי מאליו הוא קדוש, וכיון דכי יצא תשיעי וקראו עשירי, הלא עשירי מאליו הוא קדוש אפילו אם נשתייר בדיר, וא"כ דבורו על העשירי איך מועיל אחרי זה לאסוקי קדושה על התשיעי כיון שהיה קדוש קודם שדבר וקודם שקראו עשירי. וכתב האור שמח בחידושיו דואולי מיירי כגון שנשארו הרבה בדיר, דלא שייך שיהא אז עשירי מאליו קדוש. ולפי זה הוא נפקא מינה להלכה, והיה לגמרא לפרש. וצ"ע.

אמר רבא מנין הראוי פוטר וכו'.

רמב"ם [הלכות בכורות פ"ח ה"ד] יצאו תשיעי ועשירי כאחד בין שקרא שניהם עשירי, בין שקראם תשיעי, שניהם מוקדשין ויאכלו במומן ואינן קרבין, וכן אם יצא עשירי ואחד עשר כאחד, אם קראן עשירי הרי עשירי ואחד עשר מעורבים זה בזה והם כמו מעשר שנתערב בשלמים שיאכלו במומן כמו שביארנו בהלכות פסולי המוקדשין, ואם קראן אחד עשר הרי העשירי והחולין מעורבין זה בזה ויאכלו במומן.

[הלכה ה'] התחיל למנות ויצאו תחילה שנים שהן ראשון ושני הרי זה מונה הכל זוג זוג ומקדש זוג עשירי, וכן אם מנאן שלשה שלשה בכל פעם ופעם או חמשה חמשה מקדש הכת העשירית.

[הלכה ו'] יצאו בתחילה שנים ומנאן אחד וקרא השלישי שיצא אחריהן שני ומנה כדרכו אחד אחד הרי התשיעי והעשירי מוקדשין ויאכלו במומן, התשיעי מפני שהוא העשירי הודאי שהרי שנים יצאו בתחילה, וזה שקראו עשירי הוא אחד עשר והקורא לאחד עשר עשירי נתקדש כמו שביארנו.

[הלכה ז'] מנאן למפרע כגון שיצא ראשון ואמר עשירי ויצא שני ואמר תשיעי עד שיצא העשירי ומנה אחת הרי זה קדש שהעשירי מאליו נתקדש.

[הלכה ח'] קרא לתשיעי עשירי ונשאר העשירי בדיר, התשיעי יאכל במומו וזה שנשאר בדיר מעשר אף על פי שלא יצא ולא ביררו שהעשירי מאליו נתקדש, מת העשירי בדיר התשיעי יאכל במומו וכל השמונה שיצאו ונמנו פטורין ואף על פי שלא נתקדש עשירי שלהן ליקרב אלא מת קודם שיצא, שהמניין הראוי פוטר.

[הלכה ט'] הכנים עשרה טלאים לדיר והיה מונה והולך, מת אחד מן המנויין מונה ומשלים כדרכו ומקדש עשירי אף על פי שאין שם עתה חיים אלא תשעה.

[הלכה י'] מת אחד מאלו שבתוך הדיר אלו שנמנו פטורין מפני שהמניין הראוי למעשר פוטר אף על פי שלא הפריש עליהן כמו שביארנו, ואלו שבתוך הדיר מניחן לגורן אחר עד שיצטרפו לאחרים, וכן מי שהיו לו ארבעה עשר טלאים והכניסן לדיר ויצאו ארבעה ומנאן בפתח זה ויצאו ששה ומנאן בפתח אחר ונשארו שם ארבעה בתוך הדיר, אם יצאו הארבעה הנשארים מן הפתח שיצאו בו הששה נוטל מהן אחד וכולן פטורין, שאותן הארבעה שיצאו תחילה מפתח ראשון מניין הראוי פטרן, ואם יצאו אלו הארבעה הנשארים מן הפתח שיצאו בו הארבעה תחילה, הרי אותם הארבעה שיצאו בתחילה ואותן הששה שיצאו אחריהן בפתח שני פטורין שכל אחד מהן נמנה מניין הראוי למעשר שהרי נשארו שם בדיר אחרים להשלים המנין ולעשר, אבל אלו הארבעה שנשארו אף על פי שיצאו ונמנו מפתח הראשון אינו מניין הראוי לפיכך מצטרפין לגורן אחר, יצאו ארבעה מפתח זה וארבעה מפתח שני ונשארו שם ששה, אם יצאו הששה מאחד משני הפתחים נוטל מהן אחד מעשר וכולן פטורין, ואם יצאו הששה בשני הפתחים הרי הששה מצטרפין לגורן אחר והשמונה שיצאו תחילה מכאן ומכאן פטורין שכל ארבעה מהן נמנו מניין הראוי להשלים עליו עשרה ולעשר שהרי ששה היו שם נשארים בתוך הדיר.

[הלכה י"א] היו לו תשעה עשר טלאים בתוך הדיר ויצאו תשעה בפתח זה ותשעה בפתח שני נוטל האחרון לשם מעשר וכולן פטורין, שאותן התשעה נמנו מניין הראוי.

דף ס' ע"א

אמר רב נחמן בר יצחק זכאי אימיה דרב הונא בר סחורה, דשני ליה שמעתא בריגלא כשמעתיה.

והוא בכמה מקומות ששבחו את האם ולא הזכירו את האב, וכן אנו מזכירים ברבי יהושע בן חנניה אשרי יולדתו, וכאנו מזכירים בפיוט על רבי שמעון בר יוחאי אשרי יולדתך, וכהנה וכהנה מעשיות מגדולי עולם שהשתבחו דוקא באמם, והלא דבר הוא.

והיו שרצו לבאר על דרך השל"ה הק' [שער האותיות אות דל"ת, דרך ארץ] שכתב וז"ל, והנשים מצוות על תוכחת בניהם כמו האב, ויותר מהם, מטעם שהם פנויות ומצויות יותר בבית. ממה נפשך, אם האב תלמיד חכם, אז הוא טרוד מאד בגירסא, לא יוכל לעיין בכל עת ובכל שעה על מעשה הנער, ואם הוא טרוד במשא ומתן ובהליכת דרכים, אז על הרוב אין האיש בביתו. ובמסכת ברכות איתא, גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים, שנאמר נשים שאננות קמנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי. אמר ליה רב לרבי חייא, נשים במה זכיין, באקרויי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנויי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן, עד, כאן. ויען כי טבע הנשים רכות, על כן החיוב מוטל על הנשים ללבוש כלי גבר, רצוני לומר לה אבירות לב להוכיח בשבט מוסר, ולהכות אותו הכאות בטוב, גם כי ישוע ויזעק, לבלתי שמוע אליו, עד שיסור מדרך הרע וילך בדרך הטוב והישר. ודרך רמז אני אומר ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן, רצוני לומר, אותן הנשים שמרחמין על ילדיהן לבלתי הכות אותם, הן מבשלות אותם, כלומר ממיתות אותם, כאילו היו שוחטין אותם, ומבשלין אותם כבשר בהמה, וחיה, ועוף, עכ"ל השל"ה. וכן הוא כאן, דידעו דעיקר החינוך היה על ידי האם ולא על ידי האב. ובודאי שיכול דבר זה להיות נכון, אמנם מסתבר יותר לומר, דאם כי זמן הזיווג והנהגתו קובעים מאוד לענין מהות הולד ומעשיהו, ואשרי מי שנזרע בקדושה, שזכו לו אביו ואמו, וצא ולמד מהמדרש תנחומא [נשא פרק ז'], הוי כל אשה שמתיחדת עם בעלה בקדושה הקב"ה מעמיד ממנה בנים צדיקים, שכן מצינו בחנה שנתיחדה עם בעלה בקדושה ולא קפח הקב"ה מתן שכרה ונתן לה הקב"ה בן צדיק כמשה שנאמר אם יעמד משה ושמואל, וכן הוא אומר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וכן חנה אומרת אל הנער הזה התפללתי, למה שנזרע בקדושה. ע"כ. אך מכל מקום הרי הוא שוהה אחר כך בבטן אמו כתשעה חדשים, והרבה מאוד תלוי באשה באותה תקופה, בהנהגתה והתנהגותה, מאכלה וכל תהלוכותיה, וצא וראה מה שהביאו בשם הירושלמי

על אמו של רבי יהושע בן חנניה שבזמן עיבורה היתה הולכת בכ"ד בתי כנסיות ומדרשות שבעירה ומבקשת מהחכמים ששם שיתפללו על העובר שיהיה חכם, ומטו בשם אדונינו הגר"א שהיתה הולכת בעצמה לבתי כנסיות כדי שידבקו אזניו בדברי תורה, וכן הוא בכל התהלכות, ואם כן הכל מן האשה, ולכן אמר החכם מכל אדם קמו בניה ויאשרוה.

מנאן למפרע עשירי שבמנין הוא קדוש עשירי חד קרי ליה אמר רבא הואיל ואיתיה במנינא דפרסאה דקרו לעשרה חד.

כתב רבינו החפץ חיים בלקוטי הלכות כאן, מהא סוגיא שמעינן בעלמא דאף דלכתחילה מצוה למנותן כסדר א' ב' ג' וכו' עד עשרה וכדלעיל במשנה, מ"מ בדיעבד, אם לא מנה רק העשירי שם מעשר עליו. עכ"ל. ותמה עליו בחזון איש וכתב, ואינו מובן אם הביט על העדר כולו ונטל אחד מן העשר, הלא תנן במתניתין דאין זה מעשר.

ויש שתירצו דאין כוונת הליקוטי הלכות שמנה רק את העשירי והשאר לא מנה כלל, דזה ודאי לאו כלום הוא. אלא עיקר כוונתו ז"ל שאם השאר לא מנה כסדר א' ב' ג' כו' אלא התחיל למנות שלא כסדר, וכגון שמנה למשל בדרך זה ב' ג' ד' ה' ו' ז' ח' ט' א' י' והיינו שספר במציאות עשר בהמות, אלא מנאן שלא כסדר, וכשיצא העשירי במספר קראו עשירי, ולזה כתב דמהאי סוגיא שמעינן שפיר דמהני, והיינו מדאמרינן דלכך מהני במנאן למפרע משום דאיתא במניינא דפרסאה דקרי לעשרה חד, והשתא בשלמא העשירי שקרא חד איתא במניינא דפרסאה, אבל שאר הבהמות שמנאן תשעה שמונה שבעה כו' הרי מנאן שלא כסדר, אע"כ דבדיעבד מהני אם מנאן השאר שלא כסדר.

מסכת ערכין

חקרו האחרונים מהו גדר התחייבות האדם לשלם תשלומי הערכין, האם הוא פדיון הנערך, או שאינו אלא התחייבות ונדר בעלמא. דכשאומר ערכי עלי הריהו כמי שהקדישו לשמים, ונחשב כמי שחלה קדושה על האדם, ועל המעריך מוטל החובה לפדותו, או שלא חל על הנערך שום קדושה, ואילו חובת תשלומי הערכין אינה כנדר והתחייבות בעלמא, והנערך אינו אלא סימן לשיעורא בעלמא כמה צריך ליתן להקדש.

וכתב שלטי הגבורים [פ"ק דע"ז], ורבינו חננאל כתב, והביא דבריו הר"ן פרק שואל, דאעפ"י שאסרו להקדיש בשבת, לא אסרו להקדיש אלא כלי משום דמיחזי כמקח וממכר, אבל לא אסרו לחייב אדם עצמו לגבוה בדיבורו, והקשה הר"ן על הר"ח וכתב דאין נוחין לו דברי ר"ח, דאכתי איכא ערכי עלי שאינו מקדיש כלי ידוע, ואפ"ה אמרינן דאין מעריכין בשבת. וכתב השלטי גבורים דאינו נראה קושיא, די"ל דגם האומר ערכי עלי הוי מקדיש שפיר כלי ידוע, **דהיינו גופו ועצמו שהוא מקדישו**, אלא שפודהו אח"כ מיד ההקדש בדמי ערכו ודמי למקח וממכר, משא"כ במחייב עצמו לתת כך וכך לגבוה כו'.

וכתב הגאון רבי יוסף ענגיל דחזינן מדברי השלטי גבורים דערכין הוא חלות מהות קדושה על הנערך, ונתינת דמי הערך הוא פדיון הקדושה, והרי יש בכח אדם להעריך גם את חבירו ולומר ערך פלוני עלי, א"כ על כרחך דאפשר לאדם להתפיס מהות גם בשל חבירו כל שאין מפסיד לחבירו בדבר, שהרי גם האומר האומר ערכי עלי דינו שוה עדיין לשאר אדם ולא חל בו שום איסור הנאה, וע"כ דהיא מין ומהות קדושה דאינה אוסרת ומחייבת את נושאה בשום דבר, ורק דיש למהות קדושה זאת פדיון בדמים, וכך הדין שהאומר ערכי עלי, מחיל מהות קדושה זאת על עצמו ומתחייב ג"כ בדבורו לפדות הקדושה ע"י דמי הערך, ולכן ג"כ גם באומר ערך פלוני עלי חל שפיר ג"כ מהות הקדושה על הפלוני, אחרי שאין הפלוני נאסר ומתחייב בשום דבר ע"י מהות הקדושה הזאת שעליו, ואינו נפסד בשום דבר, ומתחייב ג"כ המעריך בדבורו לפדות הקדושה ההיא בדמים.

והחזון איש [סימן כ"ט ס"ק ב, ג, ד] כתב דהאומר ערכי עלי אינו מתחייב מיד חמישים שקלים כסף להקדש, אלא הוא מתחייב לשלם כפי אשר יעריך הכהן שלפניו יובא הפלוני המוערך, ולמעשה אין המעריך נודר ממון כלל, אלא הוא מתחייב בפרשת ערכין, אשר עניינה לעמוד לפני הכהן, כדי שהלה יטיל עלו חיוב ממון.

דף ב' ע"א

הכל מעריכין ונערכין נודרין ונידרין.

ענין הנדר הוא שאדם מקבל על עצמו חיוב ממוני כלפי ההקדש ששיעורו הוא ערכו הממוני של האדם שקיבל עליו את דמיו, כפי ערכו בשוק [ויבואר לקמן כיצד שמים אותו], ולכאורה אין זה דומה לערכין, דערכין הוא חידוש שחידשה התורה שיש לאדם בגיל מסויים ערך שהתורה נקבה, והרי זו גזירת הכתוב גמורה, דאין בזה סברא, אמנם נדר הרי הוא למעשה נודר סכום ממון כל שהוא, והיה יכול לומר באותה מידה דמי חמור סום או כלב עלי, ואין זה אלא עניון שומא כמו שוה אותו חפץ, ואם כן כוונתו כאן להתחייב בדמים שאדם פלוני שוה בשוק, ומה לי ישראל ומה לי להדיל גוי או בהמה וחיה. אמנם מהגמרא רואים לא כן, אלא שזו הלכה מיוחדת בנדר, דכמו שיש דין נערכין, והוא דין מיוחד באדם שאפשר לידור בדמיו, היינו דשמין אותו כעבד ודמיו הוא כשומת עבד, והראיה, שהרי הרמב"ם [הלכות ערכין פ"א הי"ג] כתב וז"ל, הגוסס אין לו לא ערך ולא דמים הואיל ורוב הגוססין למיתה הרי הוא כמת, וכן מי שנגמר דינו בבי"ד

של ישראל וכו' שזה כמת הוא והמת אין לו ערך ולא דמים ועל זה נאמר וכו', עכ"ל, ומה לו להזכיר דהרי נהוא כמת, מה לי מת מה לי חי, אם יש לו ערך כל שהוא בשוק הרי מתחייב בדמיו, והיה צריך לומר שאינו שוה כלום, ובאמת גם זה אינו נכון, שכל דבר תלוי במציאות, ומכל מקום לא שייך לקבוע בזה הלכה, לך לשוק ותראה. אלא ממה שלא כתב הטעם על דמים מפני שאינו בר דמים, וכן ביוצא ליהרג לא כתב מפני שאין לו דמים, והוא משום דלא דמי דין דמים דאדם לדמי חפץ, דדין דמים דאדם הוא דין מיוחד לדמי אדם, וא"כ בגוסס ויוצא ליהרג שאין לו דמים, זהו רק מפני שהוא כמת, ולא משום שלא שוה כלום, מפני שלא יתנו עבורו כלום, כי זה שייך רק לשומת חפץ לדמי חפץ ולא לדמי אדם, שהוא דין מיוחד באדם, ורק במנוול ומוכה שחין שבעצם אינו בר דמים, לא שייך בו נדר דמים, אבל ביוצא ליהרג מה שבמציאות לא יתנו דמים עבורו לא איכפת לן כיון דבעצם הוא שוה דמים, ודין דמים דידיה אינו כשוויו של דמי חפץ, ומשו"ה כתב הר"מ משום שהוא כמת [מפי השמועה בשם מו"ר הגרמ"ד סולוביצ'יק].

הכל מעריכין.

וברש"י, ושמים אותו כעבד הנמכר בשוק. והנה גבי חבלה דג"כ שמין אותו כעבד הנמכר בשוק, נחלקו רש"י והרא"ש בריש החובל [ב"ק פ"ג ע"ב], אם שיימינן אותו כעבד עברי או כעבד כנעני, ולכאורה אף לרש"י דשיימינן אותו כעבד עברי היינו משום דכך הפסדו, אבל הכא דאינו אלא דין שומא בעלמא מה דשיימינן אותו כעבד הנמכר בשוק, אפשר דגם לרש"י שיימינן כעבד כנעני. וכתב רבינו הגרי"ז דבאמת גם בחבלה דין התשלומין אינו משום הפסד, כמו בחבלת שור, ורק דהוא חיוב תשלומין שחדשה תורה, וע"כ צ"ב מה דלרש"י לא שיימינן אלא כעבד עברי, וכתב דנ"ל דס"ל לרש"י דכיון דלא שייך בישראל מכירה, וע"כ לא שייך אף לעשות שומא כזו, וא"כ לפי"ז בנדר דגם בנדר דמים כמו לרש"י שיימינן כעבד עברי הנמכר לשוק.

ועבדים.

ובתוספות [ד"ה נשים] כתבו דעבד, אף על גב דגבי מצות יש לו דין אשה, לפי ערך זכר הוא נערך, דלא אישתמיט תנא דלימא אם היה נערך כאשה. ע"כ. ולכאורה הוא תימה, דמהיכי תיתי דעבד זכר יוערך כנקבה, הלא זכר הוא, וכל מה שנלמד מגזירה שוה של לה לה מאשה הוא רק לענייני הלכות, אבל ודאי אין מציאותו משתנה להיות אחרת מחמת גזירה שוה זו. וכן מצאנו לענין בל תקיף וכל תשחית כתב הרמב"ם [פי"ב ה"ב מהלכות עכו"ם] וז"ל, ואשה שאינה בבל תשחית לפי שאין לה זקן אינה בבל תקיף, לפיכך העבדים הואיל ויש להם זקן אסורין בהקפה, ע"ש, וכ"כ החינוך [מצוה רנ"א] והעבדים אף על פי שהם בגדר הנשים בהרבה מצוות בזו חייבים הם בה הואיל ויש להם זקן, ע"ש.

וכדי להבין ענין זה צריך יותר להאריך בענין יסודי זה של מהות פטור עבדים ממצוות שאין האשה חייבת בהם, דהנה יש לחקור במהות הלימוד מגזירה שוה זו, האם בלעדי הלימוד היינו אומרים שעבד פטור מכל המצוות, ומגזירה שוה זו למדנו לחייבו רק במצוות הנ"ל, או שבסתמא היינו אומרים שדינו כישראל, ובאה הגזירה שוה לגרוע מחיוביו, ובתוספות רעק"א על המשניות [ברכות פ"ג מ"ג אות כ"ח] כתב להוכיח כהצד הראשון, דהנה בחגיגה [ד' ע"א] איתא דכל מצוה שאשה חייבת בה עבד חייב בה, וכל מצוה שאין האשה חייבת בה אין העבד חייב בה, דילפינן לה לה מאשה. ופירש רש"י דבאשה כתיב וכתב לה, ובעבד כתיב לגבי שפחה חרופה או חפשה לא נתן לה, ויש לתמוה, דמנ"ל למילף מכאן לפטור עבדים ממ"ע שהזמן גרמא, הא הך לה דכתיבא גבי עבדים נאמרה גבי שפחה, שהיא עצמה אשה, ומנ"ל ללמוד שגם עבד שהוא זכר פטור ממצות עשה שהזמן גרמא. ומזה הוכיח הגרעק"א, דהא דעבד פטור, הוא מפאת דמצד הסברא הוא פטור מכל המצות, וגזירה שוה דלה לה אתי לחייבו במצות כאשה, וא"כ אין לך בו אלא מה שהתורה חייבתו, דהינו מצות שהאשה חייבת, ולא יותר מזה. אולם כתב דמהרמב"ם שהבאנו לעיל בענין השחתת זקן מוכח דס"ל דגזירה שוה דלה לה לפוטרו קא אתי, דאם נימא דלה לה אינו בא רק לחייבו, ובעצם הוא פטור מכל המצות שבתורה, מנא לן לחייב עבד בל תשחית בזקן, אלא ע"כ שהרמב"ם סובר דגזירה שוה דלה לה בא לפטור, ומסברא כל דבר שמציאות האיש שונה מן האשה, בזה העבד כאיש ולא כאשה.

ובזה יש לבאר מה שבא התוספות לאפוקי, דהקשינו מה ההוה אמינא ליתן לו דין אשה, דאכן לפי הצד שהוא פטור מכל המצוות אלמלא הגזירה שוה, לא היה מקום לחייבו לכאורה רק כמו אשה, ובא לאפוקי מזה, דדעתו כהרמב"ם הנ"ל שה לימוד הא רק לפטור כנ"ל, וכל היכא שדין הזכר שונה מדין הנקיבה הוא מחמת שיש לן מציאות אחרת, לכן גם כאן דינו שערכו כזכר. אמנם יש עדיין לשאול דתינח בבל תשחית לו יש זקן ולא לאשה, אולם כאן איזו מציאות בעצם משתנה בין איש לאשה. ויש שרוצים לומר שגם כאן המציאות שונה, דאמרינן לקמן [י"ט ע"א] לגבי ערך למעלה מחמשים סבא בביתא פחא בביתא, סבתא בביתא סימא בביתא, ולכן הוי כהשחתת הזקן שבזה עבד שוה לאשה. אך קשה לומר כך, ולתלות הלכות בדברי הלכה ומוסר אף שהם רמוזים בתורה, שהרי ערכו של אדם משותק בכל גופו כשהוא יותר מעשרים הוא חמישים שקלים, אף שאין לך פחא בביתא גדולה מזו.

ובדרך אחרת יש לומר דתוספות באמת סבירא ליה דבעצם פטור הוא ממצוות, וגזירה שוה דלה לה בא לחייבו, מ"מ הכא דאירי שאחר אומר ערך עבד זה עלי, בזה לכו"ע דינו כאיש, דרק לגבי הדינים של עצמו, הוא הנהגה שיתנהג כאשה.

ועיין בספר קובץ הערות [סימן י"א סעיף ג'] שהביא את הרמב"ם הנ"ל בענין השחתת זקן, וכתב, דהרמב"ם כתב דאשה פטורה מהקפת הראש מפני שאינה בהשחתה, דלית לה זקן, ועבדים חייבים, דאית להו זקן. וקשה דהרי עבד איתקש לאשה, ואשה פטורה מהקפה אף דשייך בה הקפה, א"כ גם עבד ליפטר מהקפה, דנילף מאשה דפטורה, וממילא ליפטר גם מהשחתה, משום דאינו בהקפה. וכתב דצ"ל דלא ילפינן עבד מאשה אלא היכא שהיא פטורה מטעם אשה, דעבד דינו כאשה אבל הא דאשה פטורה מהקפה, אין הטעם מפני שהיא אשה, אלא מפני שאינה בהשחתה, ואילו היה אפשר למצוא אשה שיש לה זקן היתה חייבת בהקפה [אלא דזקן אשה לא מיקרי זקן]. ומשו"ה עבד, אף דדינו כאשה, מ"מ כיון שיש לו זקן חייב בהקפה, דגם אשה אילו היה לה זקן היתה חייבת בהקפה. ואפילו אם נפרש דאי לאו דאיתקש עבד לאשה היה פטור מכל המצות, וא"כ אין אנו יכולין לחייבו אלא בהחיובין דאיתנייהו באשה, מ"מ יש לחייב בעבד בהקפה מטעם הנ"ל.

ומטעם גזירה שוה הנ"ל יש שרצו לומר דדין גדלות דעבד הוא כאשה בי"ב שנה, ולפי הנ"ל כיון דטעם החלוק בין איש לאשה הוא בטבע בריאתם, בזה לא שייך להקיש עבד לאשה.

ומטו משמיה דהגר"ח מבריסק שעבד אינו יכול לברך על מ"ע שהז"ג לכו"ע. והיינו דלגבי מצות אלו הרי הוא כגוי, כהצד דלה לה הוא מחייב ולא פוטר.

סוף דבר, לא נתפרש לנו להדיא כמה ערכו של העבד, ואפילו אם נאמר שהאומר על עבד ערכו עלי נותן כערך זכר כי כלפי אחרים לא נאמרה הגז"ש של לה לה כאשה, אכתי מיבעי לן כמה צריך ליתן כשאומר ערכי עלי, אמנם לא מסתבר לחלק ביניהם.

וכבר הבאנו בשם רעק"א כי להרמב"ם הגז"ש באה לפטור, ואפשר להוכיח מלשון הרמב"ם דפשיטא ליה דנותן ערך זכר, דכתב [הלכות ערכין וחרמין פ"א ה"ג], וכמה הוא הערך, אם היה הנערך בן שלשים יום או פחות אין לו ערך והאומר עליו ערך זה עלי הרי זה כאומר ערך כלי זה עלי ואינו חייב כלום היה מבן אחד ושלשים יום עד בן חמש שנים גמורות ערך הזכר חמשה שקלים והנקבה שלשה שקלים משנכנס בשנת שש יום אחד עד שישלים שנת עשרים ערך הזכר עשרים שקלים והנקבה עשרה שקלים משיכנס בשנת אחת ועשרים יום עד שישלים שנת ששים ערך הזכר חמשים שקלים והנקבה שלשים שקלים ומשיכנס בשנת אחת וששים יום עד יום מותו אפילו חיה כמה שנים ערך הזכר חמשה עשר שקלים והנקבה עשרה שקלים ע"כ. ובהלכה ז', העבד נערך ועורך כשאר ישראל ואם יפדה והיה לו יתן ערך שנדר. ע"כ. הרי שלא חילק ביניהם. אמנם להצד הראשון בגרעק"א שהגז"ש באה לחייב, וכן למה שהבאנו בשם הגר"ח מבריסק, ולמ"ד דחייב במצוות מי"ב שנה, צ"ע כמה יהיה ערכו, בין אם נדר הוא על עצמו, בין אם נדרו אחרים עליו, ותן לחכם ויחכם עוד.

והנה לקמן נחלקו תנאים אם גוי מעריך ונערך, ואם הוא מעריך וכו' הרי הוא ממש כשישראל, ואם כן יש להבין מה ההוה אמינא שיהיה העבד גרוע מן הגוי שיהיה לו ערך נקיבה אף שהוא זכר. אלא הוא הענין המבואר בכמה מקומות שהעבד גרוע מן הגוי מכמה בחינות, שכל דבר שאין לו מציאות בפני עצמו הוא במצב הגרוע ביותר, וכעין האוכל קמח חיטים שמברך עליו שהכל, לפי שמכלל חיטה יצא ולכלל לחם לא בא, וכן הוא העבד, מכלל גוי יצא ולכלל ישראל לא בא, ולגוי יש חיים ולעבד אין לו חיים, ועוד כמה חילוקים, וגם כאן היתה הוה אמינא שיש לו מציאות בפני עצמה ומכל מקום אינו עדיף על נקיבה.

טומטום כו'.

כתב השפת אמת דנראה דאפילו נתקרע אח"כ ונמצא זכר או נקיבה מ"מ כיון דבשעת הנדר לא היה מבורר לא חל הערך, ומ"מ כה"ג בדמי טומטום עלי כיון דיש לו שומת דמים, כמו שהוא בשעת הנדר אזלינן ונותן דמי טומטום שלא נתקרע.

הכל מעריכין לאתויי מאי.

לאתויי מופלא סמוך לאיש, וכתב השפת אמת דיש לעיין אי שותפים מעריכים לומר ערך פלוני עלינו כמו שמביאים קרבן אחד בשותפות, או דכיון דכתיב איש כי יפליא דוקא יחיד, וכן משמע מדלא אמר לאתויי שותפין, וצ"ע.

יורש סומך.

כתב רבינו הגרי"ז, יש לעיין היכא דמת בין סמיכה לשחיטה, דלכאורה כיון דעכשיו נעשה היורש בעלים על הקרבן, הרי צריך שוב סמיכה מחדש, ולא מהני מה שבשעתו נתקיימה הסמיכה דצריך סמיכה של בעל הקרבן. אבל בפירוש רבינו גרשום כתב יורש סומך ומימר שאם הקדיש אביו זבח ומת קודם שסמך עליו יורש סומך על קרבן אביו. ע"כ. משמע דאם מת לאחר סמיכה אי"צ לחזור ולסמוך, וצ"ל דיורש שאני דאף דאין כפרה למתים מ"מ מיקרי הקרבן של אביו, וצ"ע.

ורבנן האי קרבנו מאי עבדי ליה מיבעי ליה קרבנו ולא קרבן עובד כוכבים קרבנו ולא קרבן חבירו.

בתוד"ה קרבנו הקשו, דהרי במנחות [צ"ג ע"ב] ילפינן מקרא דוסמך ידו ולא יד שלוחו, ואם אינו יכול למנות שליח לקיים את הסמיכה כש"כ לא יד חבירו שלא מינה אותו להיות שליח, ומדוע צריך מיעוט מיוחד לקרבן חבירו. ומתרצים התוספות שאילו לא היתה הדרשה של קרבנו, הייתי אומר שידו ממעט רק את חבירו מסמיכה, ואילו שלוחו כן סומך, ואחרי שיש לי מיעוט אחד למעט קרבן חבירו, אני יכול למעט ממיעוט שני שאפילו שלוחו ג"כ אינו סומך.

ובשם הראב"ד הביאו לתרץ להיפך, דאילולי הקרא הנ"ל שבא למעט ולא קרבן חבירו, הייתי אומר שאף שלכתחילה מצוה על הבעלים שהם יעשו את הסמיכה ולא שיעשו שליח, כמו שנתמעט מהפסוק וסמך ידו ולא יד שלוחו, אבל בדיעבד כשאינם לפנינו הייתי סבור שאחרים גם יכולים לעשות סמיכה, ועל זה צריך את הפסוק השני ללמד שאין סמיכה אלא בבעלים.

והנה בספר זרע אברהם לגאון רבי מנחם זמבא זצ"ל [סימן כ' ס"ק כ"ח] כתב לייסד שיש בסמיכה שתי הלכות, האחת שהיא חובת גברא על הבעלים, שלבעלים יש חיוב לקיים מצות סמיכה על הקרבן שלהם, והשני חובת הקרבן, שהקרבן מצד עצמו צריך סמיכה. וכתבו האחרונים שיש לבאר על פי זה דברי הראב"ד הנ"ל, שמקרא דידו ולא יד שלוחו אנו דורשים רק שלא מועילה שליחות על חובת הגברא לעשות סמיכה, כי זה חשוב מצוה שבגופו, שהסמיכה צריכה להיות דוקא ע"י הבעלים בעצמם. אבל מצד הכשר הקרבן, הייתי סבור לומר שיכולה להתקיים הסמיכה ע"י אחר שיסמוך, ובזה תתקיים הסמיכה שהיא חובת הקרבן. ועל זה צריך את הפסוק השני שאין סמיכה אלא בבעלים, שאף חלק זה אינו מתקיים אלא ע"י הבעלים עצמם. ע"כ.

והנה הגמרא מכנסת כאן את כל המקומות במשנה שנשנה לשון זה, הכל וכו', ומבארת מה בא לרבות בלשון זו, ולא נתבאר מדוע נסדרה גמרא זו דוקא כאן ולא במקומות אחרים, ואין לומר שהוא לפי שכאן הוא המקום האחרון בתלמוד שנשנית המשנה בדרך זו, דהרי המשנה בתמורה דהכל ממירים היא אחריה, וגם יש ליתן טעם לסדר המשניות המובאות שהן לא כסדרן בש"ס.

דף ב' ע"ב

קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה.

כתב רבינו הגרי"ז די"ל דהוא שיעור בדין חינוך, דכשאינו צריך לאמו אז חל עליו החיוב דחינוך במצות סוכה, אמנם עיקר הדבר המבואר בזה נראה דכיון דלענין חינוך במצוות הרי בעינן שיהא חזי לקיום המצוה, וכמו דאמרינן גבי לולב קטן היודע לנענע, וכן גבי ציצית קטן היודע להתעטף, וכיון דבגדול עצמו הרי מצטער פטור ממצות סוכה, א"כ ה"ה קטן כשצריך לאמו הרי הוא מצטער, ואינו ראוי לקיום המצוה, ומטעם זה הוא דלא חל עליו חיובא דמצות סוכה דחשיב שאינו ראוי לקיום המצוה, ושוב אף שאמו עמו פטור, דכיון דלא חזי לקיום המצוה ליכא עליו חיובא, דבכה"ג דמצטער הוא בלא אמו מיקרי דלא חזי למצוה.

ובסמוך יתבאר כי שיעור החיוב במצוה לענין חינוך הוא כשיכול לקיים המצוה עם כח דקדוקיה, ולכן שיעור החיוב בלולב הוא כשיודע לנענע אף שהוא הידור. אמנם בהך דקאמר בגמרא קטן היודע להתעטף, ופירשו התוספות כעטיפת ישמעאלים צ"ע, כיון דבלבישה לחוד ג"כ מתחייב בציצית, מה שייך לעשות הידור של עטיפה, כיון דקיום המצוה הוא ע"י ציצית ולא על ידי לבישה, ורק דהלבישה מחייבתו בציצית ומה שייך לעשות הידורים בלבישה.

לאתויי קטן היודע לנענע כו'.

כתב בשטמ"ק [אות ב'] כדאמרינן בסוכה מוליך ומביא לד' רוחות כו', ואיתא בירושלמי דצריך ג' נענועים לכל רוח כו', ולפי זה צריך ל"ו נענועים כו'. ע"כ. משמע דסובר דקטן היודע לנענע הוא רק כשיודע לנענע ככל השיעור, דהיינו כל הל"ו נענועים. אבל החתם סופר כתב בחידושיו [סוכה מ"ב ע"א] להוכיח דהנענועים הם הלל"מ מזה שקטן בעינן שהוא יודע לנענע, ומשמע לפ"ז דלא בעי שידע כל הנענועים אלא רק הנענועים העקריים, ומטעם זה בעינן [סוכה ל"ב ע"ב] שיעור לולב ד' טפחים כדי שיוכל לנענע, כיון שהנענוע הוא חלק מחלקי הנטילה, ויש אומרים דהוא לעיכובא שיצא טפח מעל שאר המינים ולא רק דין שיעור בלולב, ולפ"ז מי שהוא משותק בידיו פטור מלולב אף אם יכול להחזיק בידיו, כיון דאינו יכול לנענע, וכן אם לא נענע לא יצא, וצ"ע. ומכל מקום בגמרא חזינן דמכי נוטל את הלולב והאתרוג יוצא בו כבר כשנוטל, והרי אז אינו מנענע, וצ"ל דאה"נ, אך מכל מקום צריך להיות ראוי לבילה, דהיינו דאפשר לנענע בו, אך אם אינו יכול מחמתו או מחמת הלולב עצמו לא יצא, וצ"ע.

ובמג"א ובמשנ"ב [או"ח סימן תרנ"ז] ביארו מ"ש שם בשו"ע קטן היודע לנענע לולב כדינו, היינו מוליך ומביא ומעלה ומוריד, ומשמע לכאורה דסגי בזה.

ורבינו הגרי"ז הביא דברי השטמ"ק הנ"ל וכתב עוד דהביאו ראיה לפני הגר"ח דהנענועים הוא דין **בנטילה**, דאם הוא דין בפני עצמו, לא הוי ליה לשער חינוך של קטן מהשעה שיודע לנענע, אלא ע"כ שהוא דין בלולב, ושיעור חינוך הוא כשיודע לעשות המצוה עם כל פרטיה ודיניה **אף שאינם מעכבים**.

ועוד מצאנו במשנ"ב [סימן תרנ"א ס"ק כ"ו] שהביא מהפרי מגדים שאם שכח לברך בשעת נטילת לולב, יכול לברך כל זמן שלא גמר הנענועים, הרי חזינן גם כן דהנענועים הוא חלק של הלקיחה והנטילה, וכעין שאמרנו בנטילת ידים דגם הניגוב הוא חלק מן הנטילה ולכן יכול עדיין לברך.

קטן היודע להתעטף חייב בציצית וכו' היודע לשמור תפילין, אביו לוקח לו תפילין.

בתוספות [ד"ה אביו לוקח] כתבו דמה שבציצית לא אמרו לוקח לו כמו בתפילין, דמסתמא טלית יש לו. ע"כ. וכתב בשפת אמת [סוכה מ"א ע"ב] כתב ליישב, דדוקא אם יש לו ארבע כנפות מחויב בציצית, אבל אין צריך ליקח לו בגד המחויב בציצית, ולכך בתפילין דהוי מצוה דרמי אקרקפתא דגברא נקט ליקח לו כו', אכן המג"א [סימן י"ז] הביא דחייב נמי ליקח לו בגד, וכן מסתבר כדי שיהיה מחונך למצוה זו כשיגדל, וכן מבואר בתוספות בסוגיין שכתבו דלכך בציצית לא תני לוקח כדקתני בתפילין, משום דמסתמא יש לו טלית, משמע דאה"נ דבאין לו מחויב ליקח לו, ע"ש.

וכתב דלפי שיטת המג"א הנ"ל היה אפשר לומר דאפילו קודם שיודע להתעטף אסור להלבישו ארבע כנפות בלי ציצית, אלא דאז אין חיוב ליקח לו בגד החייב בציצית, אך למ"ש התוספות הנ"ל דמסתמא יש לו טלית, משמע דבקטנותו קודם שיודע להתעטף לובש ארבע כנפות בלי ציצית, ולפ"ז א"ש ג"כ, דה"ט גופא נקט התנא חייב בציצית ולא ליקח לו, להשמיענו דקודם שיעור זה לובש ג"כ ארבע כנפות בלי ציצית.

ורבינו הגרי"ז ביאר דהא דנקט דביודע להתעטף חייב בציצית, הוא שיעור חינוך, וכן קטן היודע לנענע חייב בלולב, הוא גם כן שיעור חינוך. מה שאין כן בהך דקטן שיודע לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין, שאין זה שיעור בחינוך, אלא דין הוא בתפלין, שזהו מגדרי שמירת תפלין שלא ליתן אותם למי שאינו יכול להזהר בגוף נקי, שמצד שיעור חינוך של הקטן יכול להיות שהוא יותר מוקדם, שהוא כבר יודע להניח תפלין, אולם מפאת קדושת התפלין וגדרי השמירה אסור ליתן לו תפלין כל זמן שאינו יודע לשמור אותם. ולפ"ז מובן למה נקט לגבי תפלין לישנא דלוקח לו תפלין, לפי שהקטן יכול להיות שנתחייב כבר קודם, רק מצד קדושת תפלין אסור ליקח וליתן לו עד שידע לשמור על גוף נקי.

ובתוד"ה אביו הנ"ל דלא נקט לישנא דלוקח גבי לולב דיכול לצאת בלולבו של אביו, ולכאורה צ"ע דהרי גם תפילין יכול הקטן לצאת בשל אביו, וכתבו ליישב על פי דברי האבני נזר [או"ח סי' קפ"ג] שכתב לחדש דאלו הלוקחים תפילין של אחרים ומשנים הקשר למדת ראשם, דלא שפיר עבדי, מכיון שהבעלים ישנו אח"כ הקשר לפי מדת ראשם נמצא דלא היה קשר של קיימא, ונהי דיש שיטת רבינו אליהו שצריך לעשות קשר תפילין בכל יום מחדש, אבל לא קיי"ל כן אלא אדרבא צריך שיהיה קשר של קיימא, ולא יצא ידי חובת תפילין כשמשנה לפי מדת ראשם ולא יתקיים כך, ומצוה לפרסם הדבר, עכת"ד. וכתבו האחרונים דלפי"ז אתי שפיר, דהקטן יצטרך לשנות הקשר ולהקטינו כמדת ראשו ולא הוי קשר של קיימא, ולכן אין הקטן יכול לצאת בתפילין של אביו ולכן אמרו אביו לוקח לו תפילין.

דף ג' ע"א

דאמר רבי יהושע בן לוי, נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס.

בהגדרת חיוב זה חקר רבינו הגרי"ז, האם נשים היו צריכות להיות פטורות מחיוב זה בגלל שפטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, ובגלל שאף הן היו באותו הנס אין להם את הפטור הנ"ל, וממילא נכללו בחיוב קריאת המגילה הנאמר לאנשים. או שעדיין נשאר במקומו פטור הנשים מדין מ"ע שהזמן גרמא, אלא שהתחדש חיוב מיוחד לנשים לקרוא המגילה בגלל הדין אף הן היו באותו הנס. והנפקא מינא בחקירה זו היא האם עבד כנעני חייב במקרא מגילה. לפי הצד השני, שפטור נשים מדין מ"ע שהזמן גרמא נשאר במקומו, ורק התחדש להן חיוב מיוחד כי אף הן היו באותו הנס, עבד שהוקש לאשה יהיה פטור ממקרא מגילה, שהרי לגביו לא נאמר אף הן היו באותו הנס ונשאר בפטורו משום מ"ע שהזמן גרמא. אולם לפי הצד הראשון, שהטעם שאף הן היו באותו הנס מבטל את פטורן משום מ"ע שהזמן גרמא, גם בעבד שהוקש לאשה אין לו פטור של מ"ע שהזמן גרמא, ולכן יהיה חייב במגילה.

ורש"י כתב דמכח דין זה כשרות לקרותה ולהוציא זכרים ידי חובתם ע"כ. וכ"ה שיטת התוספות כאן ד"ה לאתויי, אבל הבה"ג [שהביאו התוספות] חולק, וס"ל דנשים אינן מוציאות את האנשים, ואף על גב שגם הן חייבות במגילה, והטעם, כתב המגן אברהם מפני כבוד צבור, וכמו בקריאת התורה, וכ"כ המ"ב [סי' תרפ"ט סק"ז], ואדונינו הגר"א כתב מפני שאינן חייבות בקריאת המגילה אלא בשמיעתה, והאיש חייב גם בקריאה, לכן נשים אינן מוציאות אנשים. ובספר האשכול הלכות פורים כתב טעם מחודש, מפני קול באשה ערוה. ולכאורה לא הוי קול שהוא בגדר הנ"ל, דאינו קול זמר, ואולי קריאה בטעמים הרי היא כזמר, וצ"ע. ושיטת הרמב"ם יש לומר דסבירא ליה שמוציאות את האנשים, שכתב [פ"א מהלכות מגילה], והכל חייבין בקריאתה אנשים ונשים וכו', וכ"כ המגיד משנה שם, ע"ש.

ובעצם הדין שהביאו התוספות בשם בה"ג דנשים מוציאות נשים, אבל אינן מוציאות אנשים, דאנשים מצווים בקריאה, ואילו נשים מצוות בשמיעה, צ"ב מ"ש דנשים אינן מצוות בקריאה כאנשים, וכתב באור שמח [הל' מגילה פ"א ה"א] דמקרא דכתוב זאת זכרון בספר ילפינן במגילה [ז' ע"א] דמגילת אסתר נכתבת בספר, וקרא זו נאמר במלחמת עמלק, וידוע שיטת החינוך [מצוה תר"ג] שאשה שאין דרכה לכבוש אינה מחוייבת במלחמת עמלק, ולכן לדידהו ליכא חובת קריאה בספר, אלא סיפור דברים בעלמא כסיפור יציאת מצרים, ולכן אינן יכולות להוציא האנשים, שיש להם שני דינים, שהם מצווים גם בקריאה בספר. אמנם לרש"י דהנשים מוציאות האנשים, יש לומר דס"ל שגם נשים מצוות במלחמת עמלק, וא"כ כתוב זאת זכרון בספר נאמרה גם לדידהו, ומחוייבות בקריאת מגילה כאנשים, ושפיר מוציאות הן את האנשים.

ובמרחשת [סו"ס כ"ב] ביאר דעת הבה"ג, דבקריאת מגילה יש שני דינים, א' עצם הקריאה, ב' קריאתה מדין הלל, ונשים פטורות מהלל דהו"ל מ"ע שהז"ג, ולכן אינן מוציאות אנשים, כיון דאנשים מחוייבים גם מדין הלל, אבל מוציאות הנשים.

ובטורי אבן [ריש מגילה] דפירש דעת הבה"ג דס"ל דאנשים חייבים בקריאת מגילה מדברי קבלה, ונשים חייבות רק מדרבנן, ואין מחויב דרבנן מוציא את המחויב מדברי קבלה.

בהגהות בעל הברוך טעם לטורי אבן [מגילה ד' ע"א] כתב לבאר עפ"י דאיתא מגילה [י"ד ע"א] דקריאת מגילה למדו מק"ו, אם מעבדות לחירות אמרו שירה ק"ו ממות לחיים, ושירת הים אמר משה וישראל אחריו, ואילו בנשים כתיב ותען להם מרים, והם לא אמרו ויצאו ע"י שמיעה, לכן גם קריאת מגילה שנלמדה מהשירה היא כדוגמתה, שהאנשים חייבים בקריאה והנשים בשמיעה, ממילא אין הנשים מוציאות לאנשים, שאינן מחויבות בקריאה כמותם.

והנה כתב בה"ג דנשים ועבדים וקטנים פטורים ממקרא מגילה, אבל חייבים לשמוע מגילה, וצ"ב איך שייך לומר בקטנים שהם מחוייבים מפני שהיו באותו הנס, הרי מ"מ קטנים הם ואיך שייך חיוב בקטנים, וכתב רבינו הגרי"ז דצ"ל דחיוב זה של שמיעה הוא חיוב שצריך להשמיע לפניהם את המגילה, ובנשים שהן מחוייבות במצות אז ג"כ מתחייבות לשמוע, אבל בקטנים דלא שייך לומר שהם מחוייבים לשמוע, ע"כ דהחיוב הוא רק שצריך הגדול להשמיע לפניהם.

הכל כשרין לראות את הנגעים לאתויי כו' שאינו בקי בהן ובשמותיהן.

ופירשו רש"י ותוספות דהיינו ע"פ הבקי שאומר לו טהור ומטהר, ואף שאינו יודע כלום, וכתב השפת אמת דפשטא דסוגיא לא משמע הכי, דא"כ אפילו שוטה נמי כדמפורש בתו"כ, ומ"ש תוספות דשוטה לאו דוקא דוחק גדול וגם מאיזה טעם יצטרך להיות מסברי ליה וסבר כיון דטהרתו ע"פ הבקי בלבד, אלא נראה דאפילו **הוא עצמו כל היכי דמסברי ליה וסבר כשר לראות הנגע**, ואם לא ידע דין נגע זו ודאי לא ידין בו, וכמו בכל דיני ממונות דמסברי ליה וסבר חשוב דיין, והא דאמרינן דמי שאינו בקי בהם ובשמותיהן לא יראה היינו שאינו בקי גם אי מסברי ליה, וכן נראה דעת הרמב"ם [פ"א מטומאת צרעת] דכתב שיהיה בקי בהם כשמלמדין אותו, ע"ש, וא"כ מה שכתב [שם פ"ט] דכשרואה בעצמו צריך להיות בקי כו', י"ל כוונתו גם כן שיהיה בקי אם יגמרנו רבו כנ"ל, וזה לא כמו שכתב הכס"מ שם.

ולשון רש"י, שאינו בקי, והולך ת"ח ישראל **ורואה עמו** ואומר לו אמור טמא, והוא טמא כו'. וכ"כ תוספות דהכהן צריך גם כן לראות. ומנלן דבר זה, מבאר במשנה אחרונה [רפ"ג דנגעים] דעכ"פ מקרא שנאמר וראה הכהן את הנגע וגו' אינו יוצא מידי פשוטו, וצריך שהכהן הע"ה גם כן יראה את הנגע, ולא סגי שהחכם ישראל יראה לבדו את הנגע ויגיד להכהן לומר. וכ"כ הרע"ב שם. אבל מהרמב"ם [פ"ט טו"צ ה"ב] מדויק לא כך, שכתב חכם ישראל רואהו, ואומר לכהן אמור, וכ"כ בתורת כהנים, משמע שאין הכהן הע"ה צריך לראות את הנגע כלל, אלא סגי שהחכם ישראל רואה את הנגע, ואומר לו אמור.

דף ד' ע"א

והעמיד והעריך כו'.

והוא תימה גדולה, כמ"ש תוספות דהך והעמיד והעריך על המעריך קאי לא על הנערך, ובתוספות הקשו עוד דא"כ עכ"פ מעריך נמי ליפטר אם הוא גוסס, ובאמת גוסס מעריך, ע"ש. וכתב השפת אמת דנראה ליישב דסתם ערכין מיירי כשמעריך עצמו ואמר ערכי עלי, הגם דכתיב ג"כ בתורה מבן חודש והוא ודאי אינו מעריך עצמו, מ"מ עיקר הפרשה איש כי יפליא בערכך הוא בערך נפשו בעצמו, ולפ"ז נמצא דוהעמיד והעריך קאי על זה שהוא המעריך והנערך, וממילא מסברא אוקמו חכמים דרשא דבעי העמדה לאפוקי גוסס זה קאי על הנערך, דבזה יש סברא דגוסס לאו בר דמים הוא ולית ליה ערך, אבל המעריך למה ימעט קרא גוסס הא בר נודר ונודב הוא.

אחד שהעריך מאה מנין כו'.

ובשיטמ"ק בהשמטות [אות י"ג] פירש דהרבותא דלא נימא כשאמר ערך פלוני ופלוני דלשון ערך קאי רק על הראשון, והיינו דמיירי כאן מהלכות לשון. ובתוספתא מבואר ג"כ דין זה, ואיתא שם עוד דאם היה עני נותן ערך עני ואם עשיר נותן ערך עשיר, וגם זה צריך להבין מה אשמעינן בזה פשיטא דדינו כמו כל ערכין לענין עני

ועשיר. והנה הרמב"ם [הלכות ערכין פ"א הלי"ח] כתב וז"ל, האומר ערך אלו עלי נותן ערך כולם כ"א ואחד לפני שניו, ואם היה עני נותן ע"י כולם ערך אחד עני ואם היה עשיר נותן ע"י כולן ערך עשיר, עכ"ל. ודקדק הרמב"ם לכתוב ערך אחד עני, והיינו דבאמר שני ערכי עלי הוי הדין דנותן ב' ערכין, והיינו דהם שני ערכין ונדרים מיוחדים, משו"ה גם לענין הישג יד דינם כשנים כמבואר לקמן [ה' ע"א], אמנם כל זה באומר ב' ערכי עלי דלא שייך להעריך עצמו ב' פעמים כי אם ע"י נדרים מיוחדים, אבל באומר ערך מאה עלי ס"ל להרמב"ם דהפירוש דמרבינן מקרא דאחד מעריך אפילו מאה, והיינו דהוי ערך וחיוב אחד, ונפק"מ שאם הוא עני ה"ה נידון בהשג יד אחד, כיון דהוי חיוב אחד, מה שיש לו זהו השג יד דידיה, וזהו דאשמעינן בתוספתא [מהגרי"ז].

דף ד' ע"ב

אלא קרא ל"ל אר"נ ארב"א לומר שאינו נידון בהשג יד מ"ט כמפרש דמי איכא דאמרי אר"נ ארב"א נידון בהשג יד פשיטא מהו דתימא כמפרש דמי קמ"ל.

עיין בתוספות, ולפי פירושם משמע מה דמפרש אין נידון בהשג יד היינו משום דמפרש דלא הוי ערכין כי אם נדר בעלמא, ומחלוקת שתי הלשונות הוא דלהלשון אחד מרבינן מקרא דלא הוי ערכין ערך סתם כי אם נדר בעלמא, ולישנא בתרייתא ס"ל דאדרבה מרבינן דהוי ערכין ולא הוי כמפרש ונדר בעלמא, אמנם רש"י [ד"ה כמפרש דמי] כתב וז"ל, ולא דמי לאומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי דהתם לא מוכחא מילתא, דאין הכל יודעין את שנותיו, אבל הכא דבר גלוי הוא שהרי לא תלה בשום אדם. עכ"ל. ולא חילק בפשיטות דהתם עכ"פ ערכין הוא ולא נדר ומשו"ה נידון בהשג יד, וע"כ דלרש"י הוי **דין מיוחד בערכין דמפרש אינו נידון בהשג יד**, דהיינו דהוא פרט בהלכות ערכין, ולא משום דמפרש הוי כנדר בעלמא ולא ערכין, וכן מתבאר מדברי הרמב"ם [הלכות ערכין פ"ג הל"ח] דז"ל, המפרש את הערך ואמר ערכי עלי חמשים סלעים וכו' אינו נידון בהשג יד, ובהל"ט, וכן האומר דמי עלי וכו' אינו נידון בהשג יד שחייבי דמים הרי פירשו נדרן, עכ"ל, הרי דנקט בטעמא דחייבי דמים אינו נידון כהשג יד דבערכין גופייהו אינו נידון כהשג יד, ואם בערכין עצמן הא דאינו נידון בהשג יד במפרש הוא משום דלאו ערכין הוא אלא נדר בעלמא וזהו עיקר טעמא דמפרש, א"כ מה זה דקאמר דחייבי דמים כאילו פירשו נדרן, דאדרבא הרי עיקר טעמא דמפרש הרי אין זה גופא הטעם משום דמפרש, רק דמפרש לא הוי ערכין כי אם נדר בעלמא, ומוכח דשיטת הרמב"ם ג"כ כרש"י דמפרש נמי הוי נדר של ערכין, ורק דזהו דין מיוחד בערכין דמפרש דערכין אינו נידון בהשג יד.

ראש עבד זה הקדש הוא והקדש שותפין בו.

ובפירוש רבנו גרשום, הואיל וראשו הקדש והגוף שלו ואינו יכול לחלוק הראש מן הגוף שניהם שותפים בו ואינם יכולים למוכרו ולחלוק דמיו מפני חלק ההקדש שהרי יש בו מעילה, עכ"ל, וכתב רבינו הגרי"ז, קשה דהא מהני פדיון, ונראה דודאי פדיון בעלמא שיפדה חצי ההקדש ודאי מהני, ורק דהכי קאמר דבכל שותפין אף דכל אחד יש לו זכות בכולו, אבל ע"י דין חלוקה שיש להם הוא זכות מדיני ממונות שלאחר שיחלוקו אין אחד שייך לחבירו, אבל בהקדש דליכא דין חלוקה, אף לאחר חלוקה ישארו שותפין כמו שהיו, ולא יתבררו לעולם שאלו הדמים הם של הקדש והשאר חולין, דשוב הדר דין שותפות על הדמים.